

**International
Symposium on
Theories of
Art / Design and
Aesthetics**

19-21 October 2011
Faculty of Fine Arts / Turkey

**Uluslararası
Sanat / Tasarım ve
Estetik Kuramları
Sempozyumu**

19-21 Ekim 2011
Güzel Sanatlar Fakültesi
Antalya - Türkiye

In collaboration with
Asian Society of Aesthetics

Asya Estetik Topluluğu'nun
katkılarıyla...

Bir Estetik Kuram Olarak Queer Kuram

Queer Theory as a Theory of Aesthetics

Arda ARIKAN*

ÖZET

Bu çalışmada önce queer kuramın genel özellikleri ilgili alan yazının taranması yoluyla ortaya konulacak daha sonra da queer estetik kavramının özellikleri hem ilgili alan yazına bakılarak hem de mevcut tartışmalardan çıkarımlarda bulunularak tartışılacaktır. Ortaya konulan ve queer estetiğin genel özelliklerini yansıtan önerme ve yargılar resim, heykel, fotoğraf, grafik ve film gibi sanat eserlerinden alınan örneklerin eleştirilmesinde kullanılacak ve bir eleştiri yöntemi olarak queer kuram izleyici ve okuyucularla paylaşılacaktır. Bu basılı metinde çalışmanın yalnızca kuramsal kısmı sunulmakta, sanat eserlerinin incelenmesi ise sunumda paylaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Eşcinsel, gey, lezbiyen, travesti, transseksüel

ABSTRACT

In this position paper, some fundamental qualities of queer theory are explained by means of articulating previous research on gender and queer studies and by making assumptions in regards to such theoretical positions. The theoretical framework attained is then applied to the study of many artwork including painting, sculpting, photography, graphics, and film. In this present published text, the theoretical part of the study is shared while the applications of the theory to the artwork are left to the presentation for practical purposes.

Keywords: Homosexual, gay, lesbian, transvestite, transsexual

Giriş

Britannica Concise Encyclopedia’da estetik “bir nesneye estetik ilgi uyandıran özelliklerin ve estetik değer ve yargıların felsefi çalışması” olarak tanımlanmaktadır. Türk Dil Kurumunun Büyük Türkçe Sözlüğünde yapılan bir tarama Güncel Türkçe Sözlükte sonlanmakta ve “estetik” sözcüğü Fransızca’dan gelen bir sözcük olarak tanımlanarak sözcüğün aşağıdaki anlamları verilmektedir:

1. Sanatsal yaratının genel yasalarıyla sanatta ve hayatta güzelliğin kuramsal bilimi, güzel duyu, bedii, bediiyat.
2. sf. Güzellik duygusu ile ilgili olan.
3. sf. Güzellik duygusuna uygun olan.
4. fel. Güzelliği ve güzelliğin insan belleğindeki ve duygularındaki etkilerini konu olarak ele alan felsefe kolu, güzel duyu, bedii.

Bu çalışmanın yazarı olarak kendimi bir sanatçı, estetik değerler uzmanı, ya da herhangi bir başka alanın uzmanı olarak görmüyorum. Kendimi belki de yalnızca bir kültür işçisi olarak tanımlarken, çevremi ve algılayabildiğim hemen her şeyi toplumsal ve tarihsel ilişkilerin bir uzantısı olarak yorumlamak amacındayım. Böylesi amatör bir süreçte bir sanat eseri karşısında bireysel anlama, yorumlama ve yeniden üretme yani öğ-

rendiğimi/iletmek istediğimi aktarma yollarımı da sınırları ve sınırlılıkları göz ardı etmeden yaşamak istemekteyim. Kültür işçisi olan eğitimciler, Giroux’ya (1994) göre özellikle elektronik ortamların dönüştürmekte olduğu kimlik oluşumlarının değişen durumlarını özellikle hibrid postmodern kimlikler, elektronik teknolojiler, yerel kültürel yapılar (pratikler) ve çoklu kamusal alanları incelemek ve anlamakla görevlidir. Yúdice’de (2003) kültür işçisini bir sanatçının yenilikçi ve yaratıcı işleri üstünde şekillenen bir kişidir ki buna göre kültür işçisi sanat eseri üretmeden esere ve sanata kenelik yaparken belki de onu değiştirip dönüştürme etkisinde bulunur.

Amaç

Bir eğitimci olarak derslerimde özellikle üzerinde durduğum bir konudur estetik. En temel anlamıyla estetik, bir eğitimci olarak bana, uyumu simgeler ki bir öğretmenin hazırladığı etkinlik kağıtlarında, sınıfta yapılan bir etkinlikte, öğretmenin öğrettiği konu ile kullandığı araç-gereçlerde ve öğretim sürecinde yaptığı değerlendirmelerde hep uyum gerekir. Bu çalışmada da estetik alanına yaşamımda ilk kez adım atarken iki nedenden dolayı bunun queer estetik bağlamında olması gerektiğine karar vermiştim. Birincisi queer olgusunun

* Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü

bireysel olarak çevremi ve algılayabildiğim hemen her insani şeyin bana düşündürdüğü bir gerçeklik olmasıdır. Gün geçtikçe bastırılması ve yok farz edilmesi imkansızlaşan bireysel ve toplumsal gizli kalmışlıklar, normal diye kabul edilen olgu ve değerlerin aslında hiç de normal olmadığını fark etmem, mutsuzluklar, acılar, açıklıklar ve de bütün bunları sarıp sarmalayan hedonist vurpatlasın çal ki oynasın söylemiyle örneklenebilen hazcı kültürün tezgahında yaşanan başka başka hayatları fark etmemdir. İkincisi de bir kaç sene önce başladığım ve şu an yayın aşamasına gelen bir film kitabını yazma sürecinin bende bıraktığı etkilerdir.

Özellikle postmodern ve postyapısalcı yaklaşımlara dayandırılan queer kuram artık farklı dönem, alan, kavram ve eserlerin incelenmesinde kullanılmaktadır ancak ülkemizde bu kuramın akademik tartışmalarda yer alması henüz oldukça yenidir. Buna karşın, elimizdeki bilgi ve kurama ait yöntemlerle tarihsel olarak tüm toplumsal somut ve soyut ürünün ve tabii ki sanat eserlerinin queer kuram bağlamında ve onun bakış açılarıyla eleştirilmesi artık mümkün olmaktadır. Bu çalışmada da önce queer kuramın genel özellikleri ilgili alan yazının taranması yoluyla ortaya konulacak daha sonra da queer estetik kavramının özellikleri hem ilgili alan yazına bakılarak hem de mevcut tartışmalardan çıkarımlarda bulunularak tartışılacaktır. Ortaya konulan ve queer estetiğin genel özelliklerini yansıtan önerme ve yargılar resim, heykel, fotoğraf, grafik ve film gibi sanat eserlerinden alınan örneklerin eleştirilmesinde kullanılacak ve bir eleştiri yöntemi olarak queer kuram izleyici ve okuyucularla paylaşılacaktır. Temelde queer kuram ve estetik tartışmasını Türkçe olarak ve Türkiye’de çalışmakta olan sanatçı ve akademisyenlerle paylaşmayı amaç edinmiş bu çalışma her şeyden önce queer kuramdan kaynaklanan estetik anlayışı anlamaya ve sanat eserlerinin incelenmesinde bu kuramın kullanılmasına yararlı olacak niteliktedir.

Queer Kuram ve Eleştiri

Öztürk (2011) queer kuramın “cinsiyetin tamamen bağlamla şekillendiğine, sabit olmadığına, tanımının tarih boyunca koşullara göre değiştiğine dikkatleri çekerken, toplumsal yapının bütününe nüfuz etmiş olan heteroseksüel mantığı, yani heteronormatifiği okuma, açık etme ve alt üst etme yollarını” araştırmasına vurgu yapar. Buna benzer olarak Smith (2007: s. 324), queer kuramın amacının “hâkim temsilleri yapıbozumuna uğratmak” olduğunu iddia eder. Grosz’un (2011) da be-

lirttiği gibi queer olmak demek “her türlü toplumsal cinsiyeti, her türlü cinsel kanaati ve felsefeyi aşmak” demektir çünkü

Queerlik bir varoluş halidir. Aynı zamanda bir yaşam tarzıdır. Ebediyen alternatif olan bir şeydir. Hem anaakım gey topluluğu için hem de anaakım lezbiyen topluluğu için. Şimdi queer olan şey beş yıl sonra queer olmaktan çıkabilir. Toplumsal cinsiyet ötesi queer her iki topluluk tarafından kabul edilecek olursa, queer diye bir şey kalmaz. (s. 7)

Dragonetti (2011: s. 42) Baudrillard’ın çağdaş sanat hakkındaki eleştirel ve yer yer saldırgan bir tonu olan görüşlerini aktarırken onun özellikle sanatı sanat yapan şeyin artık biçim değil gerçeklik olduğunu ortaya koymuştur. Öyle ki eskiden sanatçılar dünyadaki gerçeklerden yola çıkarak sanat eserlerini yaratırken Duchamp ve Warhol gibi sanatçılar gerçeklerden sanat eseri yaratmak ya da üretmek yerine gerçeğin ta kendisini sanat eseri olarak sunmaktadırlar ki bu da her şeyden önce sanatı sıradanlaştırmakta ve değerini alaledeleştirmektedir.

Kates’e (1999) göre queer kuram gey ve lezbiyen çalışmaları, Fransız post-yapısalcılığı ve lezbiyen-feminist yazarlığıyla Lakancı Psikoanalitik kuramdan ortaya çıkmış ve insanları muhtar, özbilgili, bağımsız ve anlamı kendilerini üreten/çıkarıcı bireyler olduğunu iddia eden modernist tutuma karşı bir hareket olmuştur. Buna göre öznel tarihsel akışın ve birçok etkinin etkilediği toplumsal ilişkilerin ağlarında sürekli hareket eden merkezlessiz öznel olup bütün gerçeklikleri (cinsiyetleri dâhil olmak üzere) bu ağın sarmallarında sürekli şekillenmektedir. Türk tarih ve edebiyatını queer kuram çerçevesinde çalışmakta olan araştırmacılar özellikle Osmanlı dönemini queer kuram aracılığıyla incelenmesi gereken zengin bir dönem olarak görürler. Bu araştırmacılara göre Osmanlı sarayı hayli eril bir ortam olup cinsler üstü bir sevgilinin hem dilsel hem de estetik olarak varlığı bu sevgilinin kadınsı bir kadın olduğu kadar tutkunun kadınlamış bir eril nesnesi olabildiğini göstermektedir ki bu erkek Osmanlı’nın sevgilisi çoklukla yine bir erkektir (Landry, 2011: s. 151).

Sonuç Yerine

Queer estetik kavramı ile ilgili olarak yapılmış bulunan çalışmalardan belki de en önemlisi Sanders’ın (2007) yaptığı çalışmadır. Yazarın çalışmasından çıkan sonuçlara göre queer estetik, medya ve sanat eserlerini, aşağıdaki işlevleri yerine getirebilecek şekilde inceleyebilir.

Buna göre queer kuram

1. Sanat eserlerini heteronormativitenin toplumda nasıl işlediğini ya da yaşandığını göstermek amacıyla inceleyebilir. Bunu yaparken de eser odaklı çalışabildiği gibi sanatçı odaklı da olabilir. Özellikle queer sanatçıların geçirdikleri anlatsal ve estetik değişimler queer kuramın özellikle ilgilendiği konular arasındadır çünkü bu değişimler bir yandan queer estetik ve varoluşun önünü açarken diğer taraftan da heteronormativiteye baskı yaparak toplumsal olanı dönüştürmeye başlar.

2. Gey ya da lezbiyen sanatçıların eserlerini ortaya koyar hatta heteronormativite tarafından bastırılmış hatta kimliğinden sıyrılıp topluma öyle lanse edilmiş queer bireylerin ortaya çıkmasını sağlayabilir. Örneğin pek az kimse Serge Eisenstein, Orson Wells ve Alfred Hitchcock gibi film yönetmenlerin eşcinsel kimliklerinin farkındadır. Ancak bu sanatçılar cinsel kimlikleri ortaya çıktıkça baskı altına alınmışlardır. Queer kuram bu deneyimleri bir bütün olarak ele alabilir ve sanatçı-kimlik ilişkisini toplumsal cinsiyet bağlamında inceleyebilir.

3. Cinsiyete bakışta toplumsal dönüşüm için duygusal ortamlar, bilgi ve yöntemler üretir. Queer kuram, örneğin, toplumda az rastlanır olan kamplaşmış cinsel kimlikleri yine kamplaştırılan ırk ve ekonomik gruplarla birlikte ele alarak statü-koya savaş açar. Bunu yaparken de farklı gruplar arasında şevkat alışverişine ve birlikte duruşa sıklıkla vurgu yapar.

4. Anormaliteyi yeniden tanımlayarak normativite kavramını yapıbozumuna uğratar hatta yeniden tanımlar. Queer kuram aracılığıyla toplumda “ahlaksız” olarak tanımlanabilen bir mağdurun aslında yüceltilebilir yanları olduğu yine toplum tarafından yüceltilebilir bir “muzaffer” kişinin de aşağılık yanları olduğu vurgulanabilir. Örneğin şevkat kavramını sıklıkla dile getiren aşırı dinci hıristiyanların gündelik yaşamlarını insan ve hayvanlara şevkat duyarak geçiren cinsel azınlıkları insanlığa sığmayan baskı yöntemleri ve hatta cinayetlerle unufak etmeye çalıştıklarını gözler önüne serer.

5. Ürettiği bilgi ve yöntemlerle toplumsal dönüşümü sağlayabilmek için bu bilgi ve yöntemlerin eğitim, sağlık, din gibi toplumsal kurumlar tarafından kullanılması için çalışmalarda bulunur. Örneğin, müzeler, cinsel kimliklerin afişe edildiği, eser üreticilerinin yani sanatçıların toplumdan saklanan cinsel kimliklerini açıkça gösteren mekanlar haline getirilebilir.

Kaynakça

- BRITANNICA CONCISE ENCYCLOPEDIA. Estetik. <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/7484/aesthetics> (Erişim Tarihi: 15.06.2011)
- DRAGONETTI, M. (2011). *Fazla İmge Üretimi*. Özne: Felsefe Bilim ve Sanat Yazıları, 14, 39-54.
- GIROUX, H. A. (1994). *Stacking Off: Border Youth and Postmodern Education*. Journal of Advanced Composition, 14(2), 347-366.
- GROSZ, E. (2011), *Deneyisel Arzu: Queer Özneliğini Yeniden Düşünmek*, Cogito, 65-66: 7-36, (çev.) Erkan Ünal.
- KATES, S. M. (1999). *Making the Ad Perfectly Queer: Marketing “Normality” to the Gay Men’s Community?*, Journal of Advertising, 28(1), 25-37.
- LANDRY, Donna. (2011). *Queer Islam and new historicism*. Cultural Studies, 25(2), 147-163.
- ÖZTÜRK, Ş. (2011), *Cinsel Yönelimler ve Queer Kuram*, Cogito, 65-66, 5-6.
- SANDERS, III, J. H. (2007). *Queer visual culture texts*. Visual Arts Research, 33(1), 44-55.
- SMITH, P. (2007), *Kültürel Kuram*, (Çev.) Selime Güzelsarı ve İbrahim Gündoğdu, İstanbul, Babil .
- TÜRK DİL KURUMU. Estetik. <http://tdkterim.gov.tr/bts/> (Erişim Tarihi: 22.06.2011)
- WILLIFORD, DANIEL. (2009). *Queer aesthetics*. Borderlands e journal, 8(2), 1-15. http://www.borderlands.net.au/vol8no2_2009/williford_queer.pdf (Erişim Tarihi: 21.06.2011)
- YÜDİCE, G. (2003). *The expediency of culture: Uses of culture in the global era*. Durham, NC: Duke University.